

YAYINLANMAMIŞ BİR RÖPORTAJ, EMİL LUDWIG'İN MUSTAFA KEMAL PAŞA İLE MÜLAKATI

Erkan DAĞLI*

Öz

Mustafa Kemal Paşa, 1918'den itibaren birçok yerli ve yabancı gazeteciye demeçler vermiştir. Bu demeçlerin bir tanesi de 1929 senesinde Yahudi kökenli Alman gazeteci yazar Emil Ludwig ile yaptığı mülakattır. Bu röportajın ilginç yanı ise Türkiye'deki hiçbir gazetede yayınlanmamış olmasıdır. Röportaj öncelikle Şam'daki El'kabe gazetesinde daha sonra ise Almanya'daki Neue Freie Presse'de yayınlanmıştır. Türk kamuoyu bu röportajı Şam'daki gazeteden tercüme yolu ile ayın tarihi dergisinden öğrenmiştir. Tabii ki tercümede bazı bölümler ve başlıklar oto sansüre uğramıştır. Makalede din, hâkimiyet, Avrupa'ya bakış, müzik inkılabı ve Gazi'nin hayatına dair bilgiler yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler

Mustafa Kemal Paşa, Röportaj, Almanya, Sansür, İnkılap, E. Ludwig

EIN UNVERÖFFENTLICHES INTERVIEW, DAS INTERVIEW VON EMIL LUDWIG MIT MUSTAFA KEMAL PASCHA

Auszug

Mustafa Kemal Pascha, hat ab dem Jahr 1918 an vielen ausländischen und inländischen Journalisten Interviews gegeben. Einer von diesen Interviews wurde im Jahre 1929 von dem jüdisch stämmigen deutschen Journalist und Autor Emil Ludwig geführt. Das interessante an dem Interview war, dass es in keiner Zeitung in der Türkei veröffentlicht wurde. Dieses Interview erschien zuerst in Zeitung El'kabe in Damaskus, danach wurde es in Deutschland in der Neue Freie Presse veröffentlicht. Die türkische Öffentlichkeit erfuhr von diesem Interview durch die Übersetzung aus der Zeitung von Damaskus. Jedoch wurden bei der Übersetzung einige Stellen und Überschriften zensiert. Das Interview hat von Mustafa Kemal Pascha, Themen wie Religion, Souveränität, Einblick in Europa, Reformen in Musik und Informationen zu seinem Leben beinhaltet.

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Öğretim Elemanı, Erzurum/Türkiye.
erkan.dagli@atauni.edu.tr

Schlüssel Wörter

Mustafa Kemal Pascha, Interview, Deutschland, Zensur, Revolution, E. Ludwig

GİRİŞ

Mustafa Kemal Paşa, 1 Kasım 1918’de Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından itibaren birçok yabancı gazeteci ile görüşerek röportajlar vermiştir. Mondros Mütarekesi’nin akabinde İstanbul’a gelen Mustafa Kemal Paşa’nın, burada görüştüğü ilk yabancı kişi I. Dünya Savaşı sonunda İstanbul’a gelmiş olan Daily Mail gazetesi muhabiri G. Ward Price’dir. Price, İstanbul’da bulunduğu süre içinde aralarında Mustafa Kemal Paşa’nın da bulunduğu dönemin önemli şahsiyetleri ile röportaj yapmıştı. Mustafa Kemal Paşa ile G. Ward Price arasındaki bu görüşme 14 Kasım 1918’de İstanbul’da Pera Palas Otelinde gerçekleşmiştir.¹

Sivas Kongre’sini takip etmek üzere İstanbul’da bulunan Chicago Daily News’in Avrupa muhabiri Mister Luois Edgar Browne 17 Ağustos 1919 sabahı İstanbul’dan Sivas’a gitmek üzere hareket etmiştir. Mister Browne, 1 Eylül 1919’da Kara Vasıf Bey ile beraber Sivas’a ulaşmış ve 2 Eylül 1919’da Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüştür.²

Propagandaya çok önem veren Mustafa Kemal Paşa, yürütülen davanın haklılığını dünya kamuoyuna duyurmak için Fransız yazar Berthe Gaulis ile 30 Nisan 1921’de Ankara Gar’ındaki çalışma odasında Gaulis’e Anadolu hareketini anlatmıştır.³

Amerikalı gazeteci Clarence K. Streit milli davayı anlamak ve öğrenmek için 1920-1921 kışında Ankara’ya ziyaret etmiştir. Streit, Mustafa Kemal Paşa’yla Meclis Başkanı seçildikten sonra mülakat yapan ilk yabancı gazeteci olması bakımından önemlidir.⁴

Claude Farrère Fransa’da “Türk Dostu” olarak tanınan ve adı Pierre Loti’ye eş tutulan dünyaca tanınmış Fransız bir yazardır. Claude Farrère ile 28 Haziran 1922 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ile İzmir’de görüşmüş ve mülakat yapmıştır.⁵

Amerika’da yayın hayatı günümüzde de süren The Saturday Evening Post dergisinin yazarı Isaac F. Marcossou, 13 Temmuz 1923’te Ankara’ya gelerek burada Gazi Paşa ve eşi Latife Hanım ile bir röportaj yaptı.⁶

¹ Cemal Güven, Millî Mücadele Döneminde Mustafa Kemal Paşanın Yabancı Asker, Siyasî Temsilci ve Gazetecilerle Temas ve Görüşmeleri (Mondros’tan Mudanya’ya Kadar) Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2005, s. 5-7.

² C. Güven, Mustafa Kemal Paşanın Yabancı Asker, Siyasî Temsilci ve Gazetecilerle Temas ve Görüşmeleri, s. 58.

³ C. Güven, Mustafa Kemal Paşanın Yabancı Asker, Siyasî Temsilci ve Gazetecilerle Temas ve Görüşmeleri, s. 117-120.

⁴ Heath W. Lowry, *Bilinmeyen Türkler*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 58.

⁵ C. Güven, Mustafa Kemal Paşanın Yabancı Asker, Siyasî Temsilci ve Gazetecilerle Temas ve Görüşmeleri, s. 150-159.

⁶ Ergün Özbudun, “Türkiye’nin Kuruluş Yıllarında Bir Yabancı Gazetecinin Ankara Yolculuğu ve Atatürk’le Görüşmesi”, *ATAM Dergisi*, S. 165, Cilt 1, Kasım 1984, Sayı.1, s. 165-191.

Genel olarak bu örneklere daha fazlasını eklememiz mümkündür. Bunlardan birisi de Alman araştırmacı yazar Emil Ludwig'idi. Çalışma konusu da E. Ludwig'in Mustafa Kemal Paşa ile mülakatı olacaktır.

1. EMİL LUDWIG KİMDİR?

Emil Ludwig, 1881 yılında Slovakya'nın Bratislava'da doğmuştur. Yahudi kökenli Alman bir aileye mensuptur. Babasının göz doktoru olması ona rahat bir hayat imkânı sunmaktaydı. Ludwig, hukuk eğitimi almış olmakla birlikte genç yaşta edebiyatla da ilgilenmiştir. I. Dünya Savaşı başında 1914'de gazeteciliğe başladı. Berliner Tagblatt gazetesinin muhabiri olarak Londra'ya gitti. Savaş sırasında Türkiye'nin de içinde olduğu birçok ülkeye seyahat etti.⁷ Yani Ludwig 1929'da Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesinden daha öncede Anadolu coğrafyasında gazeteci olarak bulunmuştu.

Gazeteci, babasından dolayı Türkiye hakkında birçok bilgiye sahipti. Çünkü göz doktoru olan babası 1886-1887 yıllarında Padişah II. Abdülhamit zamanında "Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane" tarafından konferanslar vermek için İstanbul'a davet edildi. Aynı zamanda Cemiyet-i Tıbbiye'nin muhabir azası olan babası Türkiye'den Almanya'ya halılar ve tablolar götürmüş buda Ludwig'de Türkiye bilincinin oluşmasını sağlamıştı.⁸

I. Dünya Savaşı'ı devam ederken gazeteci, Türkiye, Yunanistan ve Sırbistan'dan gönderdiği yazıları "Balkanlar'da Savaş" (Der Kampf auf dem Balkan) adı altında kitap olarak yayınlanmıştır. Bu raporlar sayesinde Alman okurlar sadece savaş hakkında değil, devleti yöneten Talat Paşa gibi devlet adamları hakkında da bilgi edinmiştir. Sultan V. Mehmet Reşat, Ludwig ile görüşerek felsefi ve dini konular üzerine sohbet etmiştir.⁹

Ludwig, I. Dünya Savaşı'nın acısına bizzat şahit olduğu için savaş karşıtı yazılar yazmıştı. Weimar Cumhuriyeti¹⁰ döneminde cumhuriyetin savunucusu olmuş ise de bu tutumu nasyonalistlerin tepkisi üzerine değişmiştir. Almanya'da başlayan Yahudi karşıtlığı yüzünden zor durumda kalan Ludwig 1932'de İsviçre'ye gitti.

Yazar, dönemin ünlü liderlerinin biyografilerini yazarak ününe ün katmıştır. Daha 1932'de eserleri 25 dile çevrilmiştir. Ludwig, dokuz büyük biyografi kaleme almıştır. Bunlar; Goethe (1920), Napoleon (1924), Bismarck (1926), İsa (1928), II. Wilhelm (1932), Roosevelt (1938), Abraham Lincoln

⁷ Klaus Kreiser, "Din Sorusu Sorulmadan Verilen Açık Yanıt; Emil Ludwig'in Mustafa Kemal ile Yaptığı Mülakat (1929), Çev; Semih Tezcan, *Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi, Atatürk Araştırma Merkezi, Cilt II, Ankara, 2003, s. 1367.*

⁸ Cumhuriyet Gazetesi, "Alman Âlimi Şehrimizde", 26 Kasım 1929, s. 2.

⁹ K. Kreiser, "Emil Ludwig'in Mustafa Kemal ile Yaptığı Mülakat (1929), s. 1368.

¹⁰ I. Dünya savaşıdan sonra Almanya'da 11 Ağustos 1919'da Monarşi yıkılarak cumhuriyet ilan edilmiştir. Adını milli meclisin toplandığı Weimar şehrinde almıştır. 30 Ocak 1933'de Adolf Hitler'in Şansölye olmasına kadar varlığını sürdürmüştür. Ayrıca bknz: Colin Storer, *Weimar Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

(1940), Bolivar (1942) ve Doktor Freud'dur. Bu eserlerinden en popüler olanı ise "Napoleon"dur. Eser, Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile Türkçeye de tercüme edilmiştir. Yine Ruşen Eşref (Ünaydın) tarafından İsa'nın hayatını konu alan "İsa Peygamberin Yaşamı" eseri Türkçeye tercüme edilmiştir.¹¹ Ludwig, "Napoleon", adlı eserinin Gazi tarafından Türkçeye çevrilmiş olduğunu öğrenince çok mutlu olduğunu dile getirmiştir.¹² Ayrıca gazeteci dönemin atılımcı liderleri ile röportajlar yapmıştır. Bunlar arasında ona özellikle çekici gelenler Lenin, Trotski ve Mussoloni gibi ihtilalciler ile yaptığı mülakatlar olmuştur.

Bu çalışmada Ludwig'in 1929'da Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı röportaj değerlendirilecektir. Bu röportaj Türk gazetelerinde yayınlanmamıştır.¹³ Şam'da çıkan El'kabes Gazetesi'nin 24 Mart 1930 tarihli nüshasında tercüme edilmiştir.¹⁴

1.1. Emil Ludwig'in Türkiye'ye Gelişi

Gazetecinin hayatının anlatıldığı I. Dünya Savaşı sırasında da Türkiye'ye gazeteci olarak geldiği açıklanmıştır. Önce de izah edildiği üzere gazeteci, sadece ünlü kişilerin biyografilerini yazmakla kalmamış dönemin ünlü ihtilalcileri ile de röportajlar yapmıştır. Ülkesi içerisindeki iktidarı bakımından doruğa ulaşan Mustafa Kemal Paşa ve onun yoktan var ettiği ülkesini tanımak için 1929'da Yunanistan'dan Türkiye'ye gelmişti.¹⁵

Yazarın, Cumhuriyet Gazetesi'ne verdiği demeçte; "Ankara'yı görmekle memnuniyetinin daha da artacağını"¹⁶ ifade etmesi yani yazarın, Ankara'nın daveti üzerine değil kendi isteği ile Mustafa Kemal Paşa ile röportaj yapmak istemiştir.¹⁷

Emil Ludwig, Türkiye'ye eşi ile birlikte gelmişti. Onları limanda Dârülfünûn adına müderris Macit Bey karşılamış ve Berlin Sefiri Kemaleddin Sami Paşa (Gökçen)¹⁸ tarafından da Türk heyetine takdim edilmiştir. İstan-

¹¹ K. Kreiser, "Emil Ludwig'in Mustafa Kemal ile Yaptığı Mülakat (1929)", s.1369.

¹² Cumhuriyet Gazetesi, "Alman Alimi Şehrimizde", 26 Kasım 1929, s. 2.

¹³ K. Kreiser, *Atatürk*, Çev: Dilek Zaptıoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 286; Bu Röportaj öncelikle Şam'daki bir gazete yayınlanmıştır. Kreiser'in de eserinde bahsettiği gibi o dönemin şartlarında kimse Gazi'nin niyetlerini yanlış anlamamalıydı. Bu röportaj Türkiye'de, Ayın Tarihi, "Gazi Hazretleri ile Mülakat", İstanbul Matbaası, Cilt. 22, No:73, sayında yayınlanmıştır. Tercüme yoluyla yayın hayatımıza kazandırılan mülakatta bazı bölümlerde ki ifadeler sansürlenmiştir. Orijinal mülakat ise Neue Freie Presse 9 ve 11 Mart 1930" nüshasında yer almaktadır. Bu mülakatın Türk gazetelerinde yayımlanmasını Gazi mi istemiyor yoksa Ludwig'in kendi tasarrafu mu bilinmemektedir.

¹⁴ Ayın Tarihi, Gazi Hazretleri ile Mülakat, İstanbul Matbaası, Cilt. 22, No:73, s. 6045.

¹⁵ Cumhuriyet, "Alman Müttefekkiri Ankara'ya da Gidecektir", 25 Kasım 1929, s. 1.

¹⁶ Cumhuriyet, "Alman Müttefekkiri Ankara'ya da Gidecektir", 25 Kasım 1929, s. 1.

¹⁷ Klaus Kreiser'in V. Uluslararası Atatürk Sempozyumundaki bildirisinde, bu röportajın Ankara tarafından mı yoksa Emil Ludwig'in kendi talebi üzerine mi gerçekleştirildiğini tam olarak belli olmadığını ifade etmiştir. Bu ifade ile kendi isteğiyle Gazi Paşa ile röportaj yaptığı anlaşılmaktadır.

¹⁸ Berlin'in ilk Ankara Büyükelçisi, II. Dönem Sinop Mebusu, Diplomat, Asker ve Eğitim Kimliklerine Sahiptir. Ayrıca Bk., Azmi Süslü, *Atatürk'ün Silah Arkadaşları*, ATAM Yayınları, Ankara, 1999, s. 147-149.

bul'da Pera Palas Otelinde kalan Ludwig ailesi ertesi gün Darülfünun Emi- ni Neşet Ömer Bey'i ziyaret etmiştir.¹⁹

Emil Ludwig, Cumhuriyet gazetesine şu mülakatı vermiştir; *"İstanbul benim için yabancı bir şehir değildir. Fakat benim bildiğim İstanbul ile şimdiki İstanbul arasında çok fark vardır. Şehrin bazı yerlerini gezdiğini ve birçok şeyin değiştiğini"*²⁰ dile getirmekteydi. Bu röportajın devamında böylesi değişimi sağlayan Gazi ile bizzat görüşmek için çarşamba günü Ankara'ya gitmek için yola çıkacağını söylemiştir. E. Ludwig, Mustafa Kemal Paşa ile mülakat yapmadan önce *"Dagobert Von Mikusch, Asya ile Avrupa Arasındaki Adam"*²¹, adlı eseri okuyarak Ankara'ya gitmiştir.

1.2. Emil Ludwig'in Türkiye Değerlendirmesi;

Emil Ludwig, İstanbul'dan Ankara'ya dönemin şartlarından ve kış ayının da başlamış olmasından ötürü yolculuğunu trenle gerçekleştirmişti. Ankara'ya vardığında Ankara Kalesi'nden etrafa bakınca yeni başkentin küçük bir kasaba olduğunu ve bu kasabanın bir sahrada yer aldığını ifade etmişti. Bir yandan da yeni imar faaliyetlerinin hızla devam ettiğini söylemişti. Ludwig, *"İstanbul gibi bir şehirden Ankara gibi bir sahrada hükümet merkezinin kurulmasının hikmetini Ankara Kalesi'ne çıkınca daha iyi anladığını"*²² belirtmişti. Ludwig okuduğu eserde Gazi'nin ihtilalci kişiliğine ve kararlılığına vakıf olmuş ve Ankara'nın yeni hükümet merkezi seçilmesinin mantıklı bir davranış olduğunu söylemiştir. İnkıpların özünde de eskiye ait olan her şeyin tamamen yıkılıp yerine yenisinin yapılması vardır. İstanbul gibi bir şehri terk ederek Ankara gibi küçük bir Anadolu şehrini ihtilal merkezi yapmak her devrimcinin alacağı karar değildir. Çünkü Mustafa Kemal Paşa rahatını düşünseydi ya da koltuk sevdası için bu işe soyunmuş olsaydı zaten İstanbul'da var olan saraylardan birine yerleşirdi. O bunların hepsini elinin tersi ile iterek zor şartlar altında ülkeyi inkılapçı bakış açısıyla yeniden imar etmeye çalışmıştır.

Ludwig, *"Ankara'da geleneksel kıyafetlerin artık giyilmediğini, develerin yerlerini traktörlere bıraktığını, bugün başkentte mektepler, hastaneler ve ameliyathaneler inşa edildiğini yani şehrin bir imar halinde olduğunu, eskinin yerine tamamen yenilerin inşa edildiğini"* belirtmiştir. Ludwig, kırk iki yaşına gelmiş insanların ve genç kızların yeni harfleri öğrenmek için mekteplere akın ettiğini gözlemlemişti. Yazar, ayrıca Türk kadınının artık kara çarşafı attığını, kadın-

¹⁹ Cumhuriyet, "Alman Alimi Şehrimizde", 26 Kasım 1929, s. 2.

²⁰ Cumhuriyet, "Alman Alimi Şehrimizde", 26 Kasım 1929, s. 2.

²¹ Mustafa Kemal Paşa'nın hayatta olduğu yıllarda Avrupa'da yazılmış bir eserdir.

²² Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 11 Mart 1930, s. 1; Ayın Tarihi, "Gazi Hazretleri ile Mülakat", İstanbul Matbaası, Cilt. 22, No:73, s. 6045.

larında sosyal hayata ayak uydurduğunu ve artık hiç kimsenin saltanat için gözyaşı dökmediğini yazısına aktarmıştı.²³

Gazetecinin yaptığı gözlemler sonucunda halkın ülkeyi yeniden ayağa kaldıran Mustafa Kemal Paşa'yı biraz da abartılı bir ifade ile "Yarım Allah"²⁴ olarak algıladıklarını ve ayrıca da kısa sürede demokrasiyi benimseyen tek ülkenin Türkiye olduğunu ifade etmiştir. Bu ifade Türk halkının Gazi'ye olan sevgisini ve inancını göstermek açısından önemli bir örnektir.

Emil Ludwig'in, Ankara'da bulunduğu sürede Gazi'nin en çok güvendiği ve inandığı kişinin Başvekil İsmet Paşa olduğunu hatta "Küçük Gazi" olarak tasvir edildiğini gözlemiştir. 1923'te Lozan'ı imzalayan komutan olarak İsmet Paşa'yı Albert Einstein'a benzetmektedir.²⁵ Bu izah ile gazeteci sadece Gazi Paşa'yı gözlemlemekle kalmamış, Gazi'nin yakın çevresini de tahlil etmiştir.

2. GAZİ'NİN HAYATI VE DURUMU

Mustafa Kemal Paşa'yı tanıma imkânı bulmuş birçok kişi onun hayatı hakkında yorumlarda ve benzetmelerde bulunmuştur. Ludwig de, Gazi'nin hayatı için; "Mustafa Kemal'in hayatında bizi hayrete düşüren fazilet ve meziyeti, onun sabır ve sebatı, cesaret ve sükûttur"²⁶ demektedir. Yazarın bu benzetmesi çok doğrudur. Çünkü onun hayatına baktığımızda yeri geldiğinde çok cesur, yeri geldiğinde çok sabırlı, yeri geldiğinde de zorluklar ve haksızlıklar karşısında inatla duran bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Ludwig, Mustafa Kemal Paşa'nın hakkında okuduğu eserlerde dönemin siyasi olaylarına ve şahsiyetleri üzerine kafa yordüğünü görmüştü. Yani Gazi'nin sadece komutan olmadığını günün olayları üzerine fikirler ürettiğini anlamıştır. Askeri başarılarına rağmen makam ya da mevki peşinde olmadığını, Padişahu ve hükümeti yapılan siyasetin yanlış olduğuna inandırmak için mücadele ettiğini ve bundan dolayı da İstanbul'dan uzaklaştırıldığını görmüştür.

Yazar, kırk iki yaşında olan Gazi'nin her yerde fotoğraflarının asılı olduğunu fakat eski fotoğraflarının şimdi ki fotoğraflarından farklı olarak artık fes ve bıyıklarının olmadığını gözlemiştir.²⁷ Yani Gazi, yaptığı inkılapların en başta kendisi uygulayıcısı olmuştur. Halka fesi çıkartıp kendisi

²³ Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 11 Mart 1930, s. 1-2; Ayın Tarihi, "Gazi Hazretleri ile Mülakat", s. 6046-6047.

²⁴ Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 11 Mart 1930, s. 1; K. Kreiser, "Emil Ludwig'in Mustafa Kemal ile Yaptığı Mülakat (1929)", s. 1370.

²⁵ Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 11 Mart 1930, s. 1-2; Ayın Tarihi, "Gazi Hazretleri ile Mülakat",

²⁶ Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 11 Mart 1930, s. 2.

²⁷ Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 9 Mart 1930, s. 1.

fesle gezmemiştir. Bu özelliği ile de döneminin en örnek ve eğitici lideri olmuştur.

2.1. Ludwig'in Gazi ile Tanışması ve Gazi'yi Değerlendirmesi;

Gazetecinin, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesi 30 Kasım 1929'da Çankaya Köşkü'nde gerçekleşmiştir.²⁸ Görüşme üç saat kadar sürmüştür. Fransızcadan Türkçeye tercümanlık görevi için dönemin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) bulunmuştur.²⁹

Ludwig, mülakata geçmeden önce Gazi'yi ve yaşadığı yeri tasvir etmiştir. Gazi Köşkü'nün Türk geleneğini yansıttığını, gösterişsiz fakat Fransız usulü ile donatıldığını, çalışanlarının az olduğunu ve şarklıların geleneği gibi onunda kapısının herkese açık olduğunu görmüştür. Ayrıca Gazi'nin yüzündeki çizgilerin artmış olduğunu ve kumral saçlarının azaldığını ve bunların hepsinin yaşanmışlıklardan kaynaklandığını betimlemiştir.³⁰ Yazarın betimlemesi çok doğrudur çünkü Mustafa Kemal Paşa, hastalığını bile göz ardı ederek ülkenin kalkınması için gecelerce uyumayarak inkılapların düşünüürü, yaratıcısı ve uygulayıcısı olması onu çok yıpratmıştır.

Gazi'nin en ufak hareketini bile gözlemek isteyen Ludwig, onun ile mülakata başladığında elinde sabit olarak tuttuğu sigarasını, keskin mavi gözlerini ve pekte yüksek olmayan ses rengini tahlil etmişti. Ludwig, Paşa'nın sesinin yüksek olmayışının yumuşak bir adam olduğunu yansıtmayacağını aksine karşısında gerektiğinde çok sert olabilecek bir liderin olduğu gözlemlemişti.³¹ Ludwig, burada Gazi'nin, tatlı sert bir yapıya sahip olduğunu vurgulamak istemiştir.

3. RÖPORTAJIN BAŞLAMASI

Mülakat, Gazi Paşa'nın aniden Gelibolu Cephesi'ndeki yaşadığı bir hadiseyi anlatmasıyla başlamıştır. Daha sonra söz Napoleon Bonapart'a gelince onun yüzünde bir ihtiram (saygı-hürmet) görülürken, teessüf ve teessürle, Napoleon'un kendi hayallerine kapıldığını ve tahta cülus ettiğini, kendine Kayzer lakabı verdiğini ve Hindistan'a göz diktiğini, akraba ve yakınlarını yüksek makamlara getirdiğini zikretmiştir.³² Bu ifade de Mustafa Kemal Paşa, Napoleon'un ne kadar yanlış yaptığını misafirine izah etmiştir. Görülüyor ki Gazi Paşa sadece Türkiye ile sınırlı kalmayıp dünyayı etkileyen olaylar ve şahıslar hakkında da bilgiye sahiptir.

²⁸ Hakimiyeti Milliye, 1 Aralık 1930. s. 1-2; Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Atatürk Günlüğü*, ATAM Yayınları, Ankara, 2007, s. 423; K. Kreiser, "Emil Ludwig'in Mustafa Kemal ile Yaptığı Mülakat (1929)", s. 1370.

²⁹ Klaus Kreiser, *Atatürk*, s. 286; K. Kreiser, "Emil Ludwig'in Mustafa Kemal ile Yaptığı Mülakat (1929)", s. 1370.

³⁰ Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 9-11 Mart 1930, s. 2; Ayın Tarihi, "Gazi Hazretleri ile Mülakat", s. 6048-6049.

³¹ Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 9-11 Mart 1930, s. 2; Ayın Tarihi, "Gazi Hazretleri ile Mülakat", s. 6049.

³² Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 9 Mart 1930, s. 2; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, I-III, TTK Yayınları, Ankara, 1997, s. 123-124.

Gazi'nin bu yorumu üzerine Ludwig, Gazi Paşa'nın hayalci olmadığını, öyle ki Napoleon'un onun yanında hayalperest kaldığını, Gazi'nin daha gerçekçi bir kimliğe sahip olduğunu söylemiştir. Paşa, Ludwig'e Napoleon eserini gazetesi Hâkimiyet-i Milliye de altı aydır neden neşrettirdiğini biliyor musunuz diye sormuştur. Karşı tarafa imkân vermeden şu açıklamayı yapmıştır; *“Bir cihetten onun kahramanlığından ve sabru metanetinden asker bir ders alsın, diğer cihetten yerli olmayan bir kimsenin diğer bir memlekete girmesi ile o memlekete hıyanet etmekle akıbet neye müncer olacağını millet anlasın”*³³ diye kendi sorusuna kendisi cevap vermiştir. Mustafa Kemal Paşa, eserin neşrini iki durum için istemiştir. Birincisi askeri kanadın Napoleon'u tanıyarak onun kahramanlığından ders çıkarılmasını arzu etmiştir. İkincisi ise, Napoleon gibi liderlerin başkalarının ülkelerine göz dikmelerinin ihanete eş tutulduğunu ve sonuçlarının neler olduğunu göstermek istemiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” lafzı ikinci ifade ve yorum için durumu özetler niteliktedir.

3.1. Dine Karşı Durum;

Atatürk'ün din ve İslamiyet hakkında birçok söylemi olmuştur. Bundan ötürü bu konu hala günümüz de çok canlı durmaktadır. Onu seven ve sevmeyen kişilerin uç yorumlarından dolayı hala bu konu hakkında ortak bir tanım yoktur.

Gazi Paşa, dine karşı tutumunu; *“Ahiren Kuranın tercüme edilmesini emrettim. Bu da ilk defa Türkçeye tercüme ediliyor. Muhammedin hayatına ait bir kitabın tercüme edilmesi için emir verdim. Halk tekerrür etmekte bulunan ancak bir şey mevcut olduğunu ve din temsilcilerinin derdi ancak kendi karınlarını doyurup başka bir işleri olmadığını bilsinler. Camilerin kapanmasına hiçbir kimse taraftar olmamasına karşın bunların bu surette boş kalmasına taaccüp (şaşma) ediyor musunuz?”* *“Çobanlar, güneş, bulut ve yıldızlardan başka bir şey bilmezler. Yeryüzündeki köylüler de ancak bunu bilirler çünkü mahsulat havaya tabidir. Türk yalnız tabiatı takdis eder”*³⁴, diyerek bakış açısını yansıtmıştı. Yukarıda ki ifadeler incelendiğinde Gazi'nin İslam'a ve onun tebliğcisi Hz. Muhammed'e karşı olmadığı görülmektedir. Daha çok dini cemaatin bunları kullanarak cahil halkı kandırarak faydalandıklarını bunun önüne geçmek içinde Kuran'ı tercüme ettirdiği anlaşılmaktadır. İlahi dinlerden önce insanların doğayı tanı bildikleri onun gücü ve etkisi karşısında yaratıcının yıldız, güneş vb. sembeler olduğunu ve bu etkinin Türklerde de görüldüğünü izah etmiştir.

³³ Neue Freie Presse, “Die Neue Türkei”, 9 Mart 1930, s. 2; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I-III, s. 124.

³⁴ Neue Freie Presse, “Die Neue Türkei”, 9 Mart 1930, s. 2; K. Kreiser, “Emil Ludwig'in Mustafa Kemal ile Yaptığı Mülakat (1929)”, s. 1372.

Ludwig, I. Dünya Savaşı döneminde Türkiye de bulunduğu zaman Sultan V. Mehmet Reşat ile kader ve kısmet üzerine sohbet etmişti. Din ekşeninde geçen sohbebe kader ve kısmet konusunu da Gaziye Paşa'ya açmıştır. Ludwig, bu ifadeleri daha önce padişahdan öğrendiğini dile getirince Mustafa Kemal Paşa'nın yüz ifadesi değişmiştir. Bu konu üzerine Gazi; *"Bu iki kelimenin Arapça kelimeler olduğunu Türkleri alakadar etmediğini"*³⁵ ifade etmişti. Anlaşıldığı üzere Mustafa Kemal Paşa, eskiye ait sıfatların kullanılmasını hoş karşılamamıştır. Bu da onun yaptığı inkılaplar hakkında ne kadarda kararlı bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir.

3.2. Kader ve Kumandanlık;

Kader ve kısmet sohbetinin ardından askerlik ve talih üzerine yoğunlaşan sohbebe, Gazi Paşa, *"talihten beni soruyorsunuz, kumandan olan kimsenin büyük bir azim ile fırsatları elden kaçırmaması lazımdır. Aynı zamanda akla muvafık olan şeyleri takip etmesi lazım gelir"*³⁶ diye konuyu izah etmiştir. Yani talihin ve kaderin iyi bir komutan olunmasında etkili olmadığını ele geçen imkânları değerlendirmek gerektiğini ve akla uygun olan adımların atılmasını vurgulamıştır.

Bu izah üzerine Ludwig, Gazi'ye; *"şu halde siz, o vakitlerde kumandanlığı ele almanış olsaydınız bu memleketin kurtulmasını ve vasıflarının birleştirilmesini düşünecek diğer kimseler zuhur etmeyecek mi idiler?"* diye sormuştu. Gazi'de, Ludwig'e; *"diğer kimselerin nasıl düşündüklerini bilmiyorum. Benim takip ettiğim hat ve harekât, ancak kendi fikrimin mahsulüdür"*³⁷, diye cevap vermişti. Burada gazetecinin merakı liderlik vasfına soyunabilecek başka kimsenin olup olmadığıdır. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları gerçekten askerlik konusunda çok iyi kurmaydılar. Fakat Gazi Paşa'yı dönem arkadaşlarından ayıran özellik ona liderlik vasfını yükleyen becerilere sahip olmasıydı. Arkadaşlarının düşüncelerinde ülkeyi kurtarmak var iken onun düşüncesinde hem ülkeyi düşman işgalinden kurtarmak hem de yeni bir sistemle ülkeyi yönetmek vardı. Akıl ilkelerine her daim önem veren Gazi Paşa, bu düşüncesinde başarılı olmak için öncelikle arkadaşlarını kendi bildiği doğru yola inandırmıştır.

Ludwig, Avrupa'daki insanların, bir asker kumandanı iken, Gazi'nin nasıl hükümet reisi olduğunu gördüklerinde dehşete düştüklerini söyleyince Gazi; *"hakikaten bir kumandanın hükümet reisi olduğunda tehlike hissedilir. Çünkü onda bir asker kumandanlığından başka bir şey yoktur ve zamanında da*

³⁵ Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 9 Mart 1930, s. 2.

³⁶ Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 9 Mart 1930, s. 2.

³⁷ Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 9 Mart 1930, s. 2; Aydın Tarihi, "Gazi Hazretleri ile Mülakat", s. 6051.

sizin ülkenizde de aynı durumun olduğunu"³⁸ ifade etmiştir. Bundan ötürü Gazi kendisine bir kumandan gözüyle bakılmasını sevmezdi. Uzun yıllar askerlik hayatının olması ve askeri dehası sayesinde kurtuluşu sağlamış olsa da o kendisini siyasi bir lider olarak görmekteydi. Savaş döneminde yaşadığı hadiseleri konuşmayı pek sevmezdi, çünkü savaşın ne kadar acı ve yok edici olduğunu birçok cephede tatbik etmiştir.

3.3. Hâkimiyet Milletindir;

Neue Freie Presse gazetesindeki makalede Ludwig, Mustafa Kemal Paşa'yı "*Doch ist er Diktatör*"³⁹ yani onu dikta rejimi uygulayan bir lider olarak okuyucularına tanıtmıştır. Ludwig'in, Mustafa Kemal'i bir Avrupalı olarak böyle algılaması çok doğaldır. Çünkü asker kökenli lider olması, her ne kadar parlamenter sistem mevcut olsa da tek partinin iktidarda olması ve Gazi Paşa'nın söylemlerinin harfiyen yerine getirilmesi bu durumun Avrupa'da böyle algılanmasına sebep olmuştur.

Konunun özü ise tam tersidir. Çünkü o Avrupa'nın algıladığı gibi bir diktatör lider değil, halkı tarafından sevilen bir baba gibidir. Mülakat esnasında konu üzerine "*işte kapıda duran nöbetçi bile benden korkmaz; isterseniz kendisine sorunuz. Korku üzerine egemenlik kurulmaz! Toplara dayalı egemenlik yaşamaz! Böyle bir egemenlik ve hatta diktatörlük, ancak ihtilal halinde geçici bir zaman için gerekmektedir*"⁴⁰ diye güzel bir cevap vermiştir.

Bu cevap üzerine Ludwig, o halde neden matbuata izin verilmiyor diye sorunca Gazi Paşa, "*İdare ve hükümetin mezhebine taarruz etmemek şart ile bütün matbuat serbesttir*"⁴¹ diye soruya gereken cevabı vermiştir. Matbuatın var olduğu ilk yıllardan günümüze kadar bir şekilde basın hayatına sansür uygulanmıştır. Çünkü her iktidar varlığını sağlamak ve ideallerini uygulamak için kendine yakın basını ihya ederken, kendisine uzak olan muhalif basını ise aforoz etmiştir. Ülkede yeni rejimin yayılması ve ayakta durabilmesi için onun korunması gerekmektedir. Bu düşünce ile ülkenin zararına ve hükümetin etki alanına müdahale eden matbuat sansürlenerek cezalandırılmıştır.

Ludwig, Gazi'nin diktatör olma yolunda olmadığını, saltanat ve halifeliğin ilgasından sonra bile Ankara'ya gelen Müslüman heyetlerinin halifeliği kabul etmesi yönündeki tekliflerini değerlendirmeden reddettiğini ve her daim halk egemenliğini savunduğunu köşesine taşımıştır. Eğer o bu teklif-

³⁸ Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 11 Mart 1930, s. 2; Ayın Tarihi, "Gazi Hazretleri ile Mülakat", s. 6051-6052.

³⁹ Ayın Tarihinde tercüme yoluyla yayınlanan nüshada ise bu ifadeye yer verilmemiştir. Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 9 Mart 1930, s.2.

⁴⁰ U. Kocatürk, Doğumundan Ölümüne Atatürk Günlüğü, s. 423.

⁴¹ Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 11 Mart 1930, s. 4.

leri kabul etmiş olsa önce kendisine sonrada bu uğurda hayatlarını kaybetmiş insanlara haksızlık etmiş olacaktı.

“Yurtta Sulh Cihanda Sulh” sözünde olduğu gibi barış üzerine misafiri-ne Mustafa Kemal Paşa; *“Bütün devletlerle emnü selamet için muahedelerini akdettik. Ancak yeni hücumlara maruz kalmamak için orduyu bulunduruyoruz”*⁴² demiştir. Gerçekten de Gazi hayatında çok farklı kıtaların cephelerinde savaşmış ve savaşın acısını ve yıkımını çok iyi tecrübe etmiştir. Anadolu sınırlarının ötesinde bir karış toprağa bile göz dikmemiş ve ülkenin kalkınması için komşuları ile dostluk antlaşmaları imza etmiştir. Bir ülkenin koruyucu gücü olan orduyu da göz ardı etmeyerek Türk ordusunun yenilenmesi içinde elinden geleni yapmıştır.

Hâkimiyet üzerine Gazi Paşa; *“Reis olan kimsenin milletin mefkûresine göre hareket etmesi ve milletin ruhîyatına vakıf olduktan sonra o milletin meyline tabi olması icap eder. Ben derhal Padişahlardan kurtulmayı beklemeden bir parlamento topladım, riyaset haklarından vazgeçerek affetme yetkimi bile saklı tutmadım. Ben sandığımız kadar hükümet işlerine karışmam”*⁴³ diyerek nasıl bir konumda olduğunu açıklamıştır. Hatta bu dediklerini ispatlar nitelikte görüşme sırasında bulunan Tevfik Rüştü (Aras) Bey’e sorabilirsiniz demiştir. Yani Gazi, hükümetin işlerine müdahil olmadığını, enerjisini Türk dili ve tarihi üzerine çalışmalar için harcadığını, hatta gerekirse Cumhurbaşkanlığından ve Başkumandanlıktan vazgeçebileceğini izah etmiştir. Bu yorum üzerine Ludwig, Gazi’ye peki *“fırka riyasetinden de vazgeçer misiniz?”* diye sormuştur. Gazi ise; *“Hayır, asla vazgeçmem, çünkü benim kanaatimce bu fırka memleketin hakiki siyasi fikirlerini temsil ediyor”*⁴⁴ diye cevap vermiştir. Gerçekten de Mustafa Kemal Paşa için CHF önemli konumdaydı. Düşünüp tasarladıklarını hayata geçirme konusunda çok iyi bir kurum olmuştur. Gazi’nin hayata geçirdiği inkılaplarının çoğu CHF⁴⁵ eliyle ülkeye yayılmıştır.

3.4. Müzik İnkılabı ve Avrupa’ya Bakış;

Gazi Hazretleri, Montesquieu’nün bir milletin müzik anlayışına ehemmiyet verilmezse o milleti ilerletmek mümkün olamaz sözünü okuduğunu ve onayladığını söylemiştir. Bundan ötürü müzik inkılabı üzerine çalışmalar yapıldığını görüyorsunuz değil mi diyerek misafiri-ne izahta bulunmuştur. Bunun üzerine Ludwig, doğu müziğinin batıların kulaklarına yabancı geldiğini söyleyince Gazi Paşa bu yoruma karşı gelerek, *“Onların hepsi Bizans malı! Bizim gerçek türkülerimizi ancak bozkırlarda, çobanlar arasında dinle-*

⁴² Neue Freie Presse, “Die Neue Türkei”, 9 Mart 1930, s. 4.

⁴³ Neue Freie Presse, “Die Neue Türkei”, 11 Mart 1930, s. 2; K. Kreiser, “Emil Ludwig’in Mustafa Kemal ile Yaptığı Mülakat (1929)”, s. 1373.

⁴⁴ Neue Freie Presse, “Die Neue Türkei”, 11 Mart 1930, s. 2.

⁴⁵ Ayrıca Bk., Hakkı Uyar, *Tek Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayınları, İstanbul, 2012.

mek mümkündür"⁴⁶ diye belirtmişti. İmparatorluk özelliğinden ötürü birçok unsuru içinde barından Osmanlı özellikle de Bizans'ın kültür etkisi ile müzik kültürü de karışıma uğramıştır. Öz ezgiler Anadolu'da halk ağzında tarihten günümüze kadar taşınmıştır. Kaldı ki tarihten günümüze aktarılan unsurların orijinal olmasını beklemek pek de doğru değildir. Çünkü günümüze kadar aktarılan kültürel olayların değişime karışıma uğraması çok doğaldır.

Ludwig, bu nağmelerin reforma edilmesi mümkün değil midir diye Gazi'ye sorunca; "*Garp müziği bugün ki haline gelinceye kadar ne kadar zaman geçti? Dört yüz sene kadar geçti. Bizim bu kadar beklemeğe zamanımız yoktur. Bunun için garp müziğini tatbik ettiğimizi görüyorsunuz*"⁴⁷ diyerek durumu açıklamıştır. Avrupa şuan ki dönemde dünyada güçlü bir konuma sahiptir. Kaldı ki bunlar bir anda vücuda gelmemiştir. Avrupa'da yaşanan yüzyıl savaşları, din savaşları ve otuz yıl savaşları şuan ki güçlü Avrupa'yı doğurmuştur. Gazi Paşa, birçok konuda olduğu gibi müzik konusunda da yönünü Avrupa'ya çevirmiştir. Hiçbir zaman garbın ürünlerini ülkeye kazandırırken olduğu gibi almamış, Türk'ün kültürüne uygunluğunu hep göz önünde bulundurmuştur. Özellikle de müzik inkılabı için Alman müzisyenleri görevlendirmiştir.⁴⁸

Ludwig, ertesi gün hükümetin yaptırdığı musiki mektebini ziyaret etmiştir. Okulda kız ve erkek öğrencilerin aynı anda ders yaptıklarını görmüş ve savaşta babasını kaybetmiş bir çocuğun Mozart'ın eserini kemanıyla çalması onu hem şaşırtmış hem de mutlu etmiştir. Bunlarda göstermektedir ki Gazi'nin inkılapları çocukları bile etkilediğini ve halkın her kesimine hitap etmiştir.

Gazi'nin yönünü garba çevirmiş olması Ludwig tarafından makul karşılanırsa da aklına şu soru takılmıştır. İnkılaplar yapılırken garptan örnek alınmasının Milliyet duygularını etkileyip etkilemeyeceğini sorunca Mustafa Kemal Paşa; "*Asla! Çünkü asri olan milliyet prensibi beynelmilel taammüm (genelleşme) etmiştir. Bizde Türklüğümüzü muhafaza etmek için gayretle itina edeceğiz. Türkler medeniyette asildirler. Yunan'dan evvel İzmir taraflarında sakin eski bir millet olduğumuzu ilmi surette ispat etmeğe çalışıyoruz*"⁴⁹ diyerek konuyu açıklamıştır. Gazi Paşa'nın verdiği cevap çok yerinde olmuştur. Türkler tarihte dün var olan bir millet değildir. Kökleri çok eskiye dayanan ve bün-

⁴⁶ Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 11 Mart 1930, s. 4; K. Kreiser, "Emil Ludwig'in Mustafa Kemal ile Yaptığı Mülakat (1929)", s. 1373.

⁴⁷ Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 11 Mart 1930, s. 4; K. Kreiser, "Emil Ludwig'in Mustafa Kemal ile Yaptığı Mülakat (1929)", s. 1374.

⁴⁸ Horst Widman, *Atatürk Üniversite Reformu*, Çev. Aykut Kazancıgil ve Serpil Bozkurt, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1881, s. 117.

⁴⁹ Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 11 Mart 1930, s. 4; Ayın Tarihi, "Gazi Hazretleri ile Mülakat", s. 6054-6055.

yesinde birçok kez bağımsız devlet kuran tek millettir. Çok farklı dil, din, ırk ve kültürle etkileşim kurmuş olsa da özündeki Türklük mefkûresini asla yitirmemiştir. Çağın yeniliklerini başka milletlerden iktisap etmiş olsalar bile, o yeniliklere kendi özünde bambaşka bir kimlik kazandırmışlardır. Türkler tarihte Çin gibi bir ülke ile komşu olarak milliyet mefkûresini koruyabilmiş ise, garptan aldığı yeniliklerin Türk kültür mefkûresini etkilemesi o dönem şartlarında daha zordur.

Röportajın ertesi günü, Ludwig yine Ankara Kalesi'ne çıkmış ve bir yandan merkep üzerinde ilerleyen Anadolu insanı bir yandan da ilmen ve fen usulü üzerine yeni binaların inşa edildiğini gözlemlemiştir. Mülakatın sonuna ise Avrupalı okurlarını etkilemek ve Mustafa Kemal Paşa'nın önemini vurgulamak için *"Bir milleti gafletten uyandırmak herhalde ebedi olacak büyük bir eser sayılır"*⁵⁰ ifadesini kullanmıştı.

SONUÇ

Mustafa Kemal Paşa, 1 Kasım 1918 Mondros Mütarekesi'nden itibaren birçok yabancı devlet adamı, gazeteci ve politikacı ile görüşmüştür. Gazeteci yazar Emil Ludwig'de bunlardan birisi olmuştur. Böylesi önemli bir mülakatın Türk gazetelerinde yayınlanmaması değindiği temalardan ileri gelmiştir. Röportajın iki taraf arasında sohbet edasında geçmesi Gazi Paşa ile Ludwig arasında samimi bir hava oluşturmuştur. Öyle ki Mustafa Kemal Paşa, daha gazeteci misafiri soru sormadan önemli konularda açıklamalarda bulunmuştur. Aslında geçmişi konuşmayı pek sevmeyen Mustafa Kemal Paşa'nın yabancı misafirine geçmişten örnekler vererek sohbete sıcak bir ortam katmıştır.

Genel olarak mülakat incelendiğinde birçok konuya dile getirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa hiçbir soruya kaçak cevap vermeden her soruyu içtenlikle yanıtlamıştır. Bu röportaj bir kez daha gösteriyor ki Gazi'nin halkıyla iç içe olduğu, yapılan bütün inkılapların halk temelli ve ülke çıkarları gözetilerek yapıldığı anlaşılmaktadır.

Emil Ludwig, tarihe iz bırakmış liderlerin biyografilerini yazmış ve eserleri birçok dile çevrilmiştir. Biyografi çalışmalarında en önemli eserler onun kaleminden çıkmıştır. Bundan ötürü neden hem kendi ülkesinde hem de uluslararası arenada saygınlığı fazlasıyla kazanmış Atatürk'ün biyografisini yazmamıştır diye akıllara soru gelmektedir.

Aslında Ludwig 1940'da dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından Atatürk'ün biyografisini yazması için tekrardan Türkiye'ye davet edil-

⁵⁰ Neue Freie Presse, "Die Neue Türkei", 11 Mart 1930, s. 4; Ayın Tarihi, "Gazi Hazretleri ile Mülakat", s. 6055.

miştir. Gazeteci I. Dünya Savaşı yıllarından itibaren tanıdığı liderin hayat hikâyesini yazmak için daveti olumlu karşılanmış ve yeniden Türkiye'ye gelmiştir. Çalışması için ön hazırlık yaparken Türk yetkililerinin *“şöyle yaz, böyle de yaz, şunu yaz ama bu konuya hiç temas etme”* gibisinden müdahaleler yüzünden yazar *“kusura bakmayın ben böyle çalışmaya alışık değilim, yazamayacağım”*⁵¹ diyerek ülkeden ayrılmıştır. Batıda kayda değer bir Atatürk biyografisinin olmaması ne yazık ki bu zihniyetin ürünüdür.

⁵¹ <http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/571825-ataturk-biyografisi>, 23.10.2015.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınları;

Ayın Tarihi

Cumhuriyet

Hâkimiyet-i Milliye

Neue Freie Presse

Kitaplar;

- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III, TTK Yayınları, Ankara, 1997, s. 123-128.
- GÜVEN, Cemal, Millî Mücadele Döneminde Mustafa Kemal Paşanın Yabancı Asker, Siyasî Temsilci ve Gazetecilerle Temas ve Görüşmeleri (Mondros'tan Mudanya'ya Kadar),Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2005.
- KOCATÜRK, Utkan, Doğumundan Ölümüne Atatürk Günlüğü, ATAM Yayınları, Ankara, 2007.
- KREİSER, Klaus, "Din Sorusu Sorulmadan Verilen Açık Yanıt; Emil Ludwig'in Mustafa Kemal ile Yaptığı Mülakat (1929), Çev; Semih Tezcan), Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi, Atatürk Araştırma Merkezi, Cilt II, Ankara, 2003, s.1367-1374.
- KREİSER, Klaus, Atatürk, Çev: Dilek Zaptçioğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- LOWRY, W. Heath, Bilinmeyen Türkler, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- ÖZBUDUN, Ergün, "Türkiye'nin Kuruluş Yıllarında Bir Yabancı Gazetecinin Ankara Yolculuğu ve Atatürk'le Görüşmesi", ATAM Dergisi, S. 165, Cilt 1, Kasım 1984, Sayı.1, s. 167-191.
- SÜSLÜ, Azmi, Atatürk'ün Silah Arkadaşları, ATAM Yayınları, Ankara, 1999.
- STORER, Colin, Weimar Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- UYAR, Hakkı, Tek Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi, Boyut Yayınları, İstanbul, 2012.
- WİDMAN, Horst, Atatürk Üniversite Reformu, Çev; Aykut Kazancıgil ve Serpil Bozkurt, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1881.
- <http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/571825-ataturk-biyografisi>, 23.10.2015.